

Socialt sårbara unga får dålig hjälp ut i arbetslivet

I en del kommuner fungerar det, i andra inte alls. Dålig samordning och splittrade insatser är vanligt. Unga med ofullständig utbildning lämnas i sticket.

Text: Jonas Olofsson och Alexandru Panican | Bild: Bibbie Friman | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 1 2011](#)

[singlepic id=409 w=292 h=437 float=left]Vad görs för ungdomar under 24 år som inte går vidare till gymnasiet, eller inte fullföljer gymnasieskolan? Vad görs för unga som inte har sysselsättning och för dem som inte klarar sin försörjning? Hur ser förutsättningarna ut för samverkan mellan skola, socialtjänst och arbetsförmedling?

Det finns goda skäl att lyfta frågorna just nu eftersom det sker snabba förändringar av regelverk och insatser.

Vinnova, Sveriges innovationsmyndighet, har under en period finansierat ett forskningsprojekt som belyser övergången från skola till arbetsliv för unga mellan 16 och 24 år. I projektet har vi framför allt studerat de insatser ungdomarna får ta del av i tio kommuner över hela landet, varav fyra storstadsområden. I vår slutrapport Ungdomars övergång från skola till arbetsliv – aktuella utmaningar och lokala erfarenheter konstaterar vi att olikheterna mellan kommunerna är så stora att rättssäkerheten för unga är i fara.

De stora skillnaderna kommunerna emellan ska ses mot bakgrund av den övergripande problembilden. Sedan 1990-talet har förutsättningarna för ungas etablering på arbetsmarknaden försämrats dramatiskt. De senaste årens finanskris har förstärkt en långsiktigt negativ trend.

Problemen är särskilt allvarliga för unga med låg utbildning. 25 procent av en ungdomskull fullföljer inte sin

gymnasieutbildning inom fyra år. Andelen som uppnår allmän högskolebehörighet är betydligt lägre.

Cirka 30 000 i en årskull har inte uppnått målen för gymnasieskolan fem år efter påbörjade studier. Ungefär 20 procent av ungdomarna utan slutbetyg från gymnasiet i åldrarna 20–24 är utrikes födda. Ungdomar vars föräldrar saknar gymnasieutbildning och har en årsinkomst under genomsnittet är överrepresenterade i gruppen utan slutbetyg.

Våra studier bekräftar:

- att unga utan gymnasiekompetens är överrepresenterade bland dem som står utanför arbetskraften och utbildningssystemet.
- Cirka 70 procent i åldern 20–24 med socialbidrag som dominerande inkomst under ett år saknar gymnasiekompetens.
- Ungdomar med ofullständig gymnasieutbildning är kraftigt överrepresenterade bland dem som beviljas aktivitetsersättning (tidigare förtidspension). En undersökning visar att närmare en av tio i åldern 20–24 utan fullbordad gymnasieutbildning hade beviljats aktivitetsersättning 2008.

Vi har studerat regelverk på nationell nivå och analyserat insatser inom gymnasieskolans och socialtjänstens ram samt inom arbetsmarknadspolitiken.

Vi har också specialstuderat inslagen av lärlingsutbildning. Just lärlingsutbildning framhålls allt mer som ett universalmedel för att få ungdomar att ta sig igenom skolan med gångbara betyg samt skapa sysselsättning för grupper med bräcklig utbildning och svag social förankring.

I rapporten framträder några områden särskilt tydligt.

Det första rör gymnasieskolan och omfattar verksamheterna kopplade till individuella programmet (IV) och organiseringen av uppföljningsansvaret för unga under 20 år som inte gått vidare till gymnasiet. Våra studier visar att synen på IV varierar påtagligt. I vissa kommuner förekommer en mycket

målmedveten verksamhet kopplad till IV och man satsar på att utveckla arbetslivskontakter och inslagen av yrkesutbildning. I andra kommuner finns en fullständig uppgivenhet inför både målgruppen och IV:s funktioner.

Vår slutsats är att de förändringar av IV som ska genomföras från hösten 2011 förutsätter ett målmedvetet förankringsarbete.

Samma sak gäller informations- och uppföljningsansvaret. Lagens intentioner uppfylls inte. Det innebär att kommunerna knappast har någon information alls om de ungdomar som inte ägnar sig åt gymnasiestudier.

Den nya skollagen som ska tillämpas från 2011 medför inte något förtydligande när det gäller kommunernas ansvar för unga som av olika skäl hoppar av skolan. Detta måste ses som en avgörande brist.

Motsvarande oklarheter finns kring lärlingsutbildningen.

Gymnasial lärlingsutbildning pågår som försöksverksamhet. Från hösten 2011 ska det bli ett reguljärt inslag i gymnasieskolan, men beredskapen är dålig.

När vi intervjuade företrädare för skolor och lokala arbetsförmedlingar upptäckte vi att många såg lärlingsutbildning som ett alternativ för de mest studiesvaga eleverna. Medan andra ansåg att en lärlingsutbildning inte hör hemma i en modern utbildningsorganisation.

Vår kartläggning visar att kontakterna med arbetslivet generellt sett är svagt utvecklade. Men det finns undantag. Yrkesförberedande centrum i Göteborg, som består av IV-utbildningar och som alltså inte får ingå i den nuvarande försöksverksamheten, och flera gymnasieskolor i Malmö har sedan tidigare rika erfarenheter av lärlingsutbildning. Det är emellertid uppenbart att erfarenheterna från dessa "goda exempel" inte alls sprids över kommungränserna, knappast ens inom den egna kommunen.

Misstroendet mot lärlingsutbildning som modell och de svaga kontakterna med arbetslivet illustrerar att det finns en förtroendeklyfta att överbrygga.

En generell slutsats är att kommuner utvecklar en mångfald insatser för socialt utsatta ungdomar som allt för ofta är dåligt planerade och svagt samordnade. Osäkerheter kring regelverk, mål och medel gör verksamheterna splittrade och olika utformade. Det är svårt att veta både vem som har ansvar för ungdomsinsatser och att utkräva ansvar från enskilda myndigheter.

Stödinsatserna för socialt sårbara ungdomar – både dess karaktär och omfattning – bestäms i stor utsträckning av i vilken kommun man råkar bo. Likvärdighetsprincipen är satt ur spel. Den enskildes rättssäkerhet är hotad!

jonas.olofsson@educ.umu.se

alexandru.panican@soch.lu.se

Jonas Olofsson är docent i ekonomisk historia, Umeå universitet. Alexandru Panican är fil dr i socialt arbete, Lunds universitet.

Läs vidare

Ungdomars övergång från skola till arbetsliv – aktuella utmaningar och lokala erfarenheter av Jonas Olofsson, Alexandru Panican, Lars Pettersson, Erica Righard. Meddelanden från Socialhögskolan 2009:1. Lunds universitet. Rapport inom Vinovas Dynamoprogram.